

INGLIZ TILINI IKKINCHI CHET TILI SIFATIDA O‘RGANAYOTGAN KURSANTLARNING NUTQIDA FONETIK INTERFERENSIYA

Namozova Dilnoza Berdimurotovna

*O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti mustaqil
tadqiqotchisi*

Annotatsiya: Maqolada talaffuz darajasida fonetik interferensiani engib o‘tish bo‘yicha maqsadli ishlarning ahamiyati asoslanadi. O‘qituvchilarga doimiy fonetik ko‘nikmalarni shakllantirishga yordam beradigan turli xil mashqlardan foydalanish, shuningdek, talabalarning talaffuz xatolarini eshitish va ularni samarali tuzatish qobiliyatini rivojlantirish bo‘yicha tavsiyalar berildi.

Kalit so‘zlar: interferensiya, fonetik kompetensiya, chet tili, autentik, nutq, to‘g‘ri talaffuz.

PHONETIC INTERFERENCE IN THE SPEECH OF STUDENTS LEARNING ENGLISH AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE

Namozova Dilnoza Berdimurotovna

*Independent researcher of the University of Public safety of the
Republic of Uzbekistan*

Abstract: The article explores the importance of purposeful work to overcome phonetic interference at the pronunciation level. Recommendations are given to teachers on the use of a variety of exercises that contribute to the formation of strong phonetic skills, as well as the development of students' ability to hear pronouncing errors and correct them effectively.

Key words: interference, phonetic competence, foreign language, authentic, speech, correct pronunciation.

ФОНЕТИЧЕСКАЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ В РЕЧИ СТУДЕНТОВ, ИЗУЧАЮЩИХ АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК КАК ВТОРОЙ ИНОСТРАННЫЙ

Намозова Дилноза Бердимуратовна

*Независимый соискатель Университета общественной
безопасности Республики Узбекистан*

Аннотация: В статье обоснована важность целенаправленной работы по преодолению фонетической интерференции на уровне произношения. Даны рекомендации преподавателям по использованию разнообразных упражнений, которые способствуют формированию

прочных фонетических навыков, а также развитию у обучающихся умения слышать произносительные ошибки и эффективно их исправлять.

Ключевые слова: интерференция, фонетическая компетентность, иностранный язык, аутентичная речь, правильное произношение.

Kirish. Chet tilining har bir o'qituvchisi interferensiya hodisasini biladi, bu ikki yoki undan ortiq til tizimining, ya'ni ona tili va chet tili tizimining o'zaro ta'siri natijasidir va ikkita chet tilini – ona va ikkita chet tilini o'rganishda. Interferensiya tilshunoslar tomonidan ona tili ta'sirida o'rganilayotgan til normalariga nisbatan turli noaniqliklarni ona tilida nutqda ikki tilli deb taxmin qilish sifatida belgilanadi [1].

Kursantlarning nutqi hali mukammal bo'lmaganligi sababli ona tiliga ozmi-ko'pmi «tayanish» mavjud bo'lib, bu oxir-oqibat ikkinchi til tizimi va normalarining buzilishiga, aralashuv paydo bo'lishiga olib keladi. Birlamchi tizim interferensiya manbai, ikkilamchi – interferensiya ob'ekti sifatida qaraladi. Birlamchi tizim, shuningdek, ilgari o'rganilgan ona tili bo'lmagan til bilan ifodalanishi mumkin, bunda inson nutq faoliyati amalga oshirilgan ilgari o'rganilgan chet tili tizimining xususiyatlari yangi o'rganilgan tilga o'tkaziladi, shu bilan buzilish ona tili tizimining bir vaqtning o'zida ta'siri ostida sodir bo'ladi [2].

Rus va nemis tillarini bilgan kursantlar O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi universitetida tayyorlanadi. Ushbu kursantlar maktabda nemis tilini o'rganishgan, ammo universitetga kirganlarida, ularning ba'zilar ingliz tilini o'rganishni boshlashga qaror qilishdi. Shunday kursantlar ham borki, ular nemis tilini o'rganishni davom ettiradilar, balki ingliz tili darslariga ham qatnaydilar. Odatda bunday kursantlar guruhlarida yangi boshlanuvchilar uchun guruhlar bilan shug'ullanadilar. Shu munosabat bilan ingliz tilini o'rganishda rus va nemis tillari interferensiyasi manbai bo'lishi mumkin. Nemis tilini o'rganayotgan (yoki o'qigan) kursantlarga ingliz tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitish amaliyoti shuni ko'rsatadiki, ikkinchi chet tilini o'rganishda asosiy interferensiyasi kuchi bu mahalliy tizim emas, balki birinchi chet tili, bu holda nemis tilidir.

Adabiyotlar sharhi. Til tizimlarining bunday o'zaro ta'siri ijobiy va salbiy oqibatlarga olib keladi. Ijobiy tomoni shundaki, birinchi chet tilini – nemis tilini va ma'lum bir til bazasini o'rganish bo'yicha ma'lum tajribaga ega bo'lgan kursantlar ikkinchi chet tili – ingliz tilining tuzilishini osonroq va tezroq o'rganadilar, bu ham German tillari guruhiga kiradi va shuning uchun ular bilan juda ko'p o'xshashliklarga ega. Salbiy nuqta shundaki, kursantlar tomonidan ushbu o'xshashlikni anglash muqarrar ravishda ularni birinchi chet tilini o'rganish jarayonida ishlab chiqilgan mavjud ko'nikmalarni

ikkinchisiga o'tkazish istagiga olib keladi va nafaqat bu o'xshashliklar mavjud bo'lgan joyda, balki ular umuman yo'q joyda ham. Boshqacha qilib aytganda, interferensiya kuchga kiradi. Interferentsiyaning asosiy manbai o'zaro ta'sir qiluvchi tillar tizimidagi nomuvofiqliklar: fonemik tarkibda, grammatik toifalarda va ularni ifoda etish usullarida [3].

Ikkinchi chet tilini o'rganishning dastlabki bosqichida, bizning holatimizda ingliz tilida fonetik interferensiya eng katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bu kursantlarning nemis tilidagi talaffuz malakalarini ingliz tiliga o'tkazishga harakat qilayotganligida ifodalanadi, bu esa to'g'ri inglizcha talaffuzni o'zlashtirish jarayonini murakkablashtiradi. Fonetik interferensiya fonema darajasida ham, prosodiya darajasida ham bir xil darajada keng tarqalgan. Ovoz shakli va ma'nosini buzadigan fonologik xatolar uni qiyinlashtiradi yoki hatto aloqa harakatini buzadi.

Fonetik interferensiya potensial maydoni fonologik tizimlarning tipologik farqlari bilan belgilanadi. Ingliz va nemis tili fonetik tizimlarini taqqoslaganda, ingliz tilida bor tovushlar nemis tilida yo'q, masalan: /θ/, /ð/, /w/, / «3»:/, /æ/ va h.k. Ammo ikki til o'rtasida boshqa biologik farqlar mavjud bo'lib, ular fonemalar to'plamining oddiy mos kelmasligi bilan kamaymaydi. Ikkala tilda ham o'xshash fonemalar mavjud bo'lgan joylarda ham ular o'rtasida tillarning artikulyatsion ma'lumotlar bazasining o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq sezilarli farqlar mavjud. Shunday qilib, inglizcha unli / u:/ nemis / u:/ tovushiga o'xshaydi, ammo ingliz tovushini talaffuz qilganda lablar mos keladigan nemis tovushini talaffuz qilganidek yumaloq emas va deyarli chiqmaydi va til orqaga tortiladi, shunda tilning uchi til pastki tishlardan chiqib ketadi. Interferensiya hodisasi ona tilida va chet tilida mos keladigan tovushlar mavjud bo'lgan hollarda (va bu holda ikkala chet tilida ham) tez-tez kuzatiladi; yo'q bo'lganda, interferensiya hodisasi kamroq kuzatiladi [4].

Muhokama. Nemis tilini birinchi chet tili sifatida o'rganayotgan kursantlarning ingliz tilidagi nutqiga fonemik interferensiya eng tipik ko'rinishlariga quyidagilar kiradi: ingliz tilining bir fonemasini boshqasi bilan almashtirish, artikulyatsiyaga o'xshash, ammo tovush jihatidan farq qiladi. Bunday interferensiyasining quyidagi holatlari juda keng tarqalgan: a) nemis tili uchun xos bo'lgan bad, sad kabi ingliz so'zlarida oxirgi jarangli undoshning bo'lishi natijasida /d/ o'rniga /t/ fonemasining ishlatilishi; b) /s/ o'rniga /z/ ning ishlatilishi, sofa, singular, isolation kabi inglizcha so'zlarda unli tovushdan oldingi holatda yoki ular orasida tovushsiz undoshning jaranglashi natijasida, ya'ni. bu so'zlar nemis tilini o'qish qoidalariga muvofiq talaffuz qilinadi; c) neytral unlini urg'usiz yakuniy bo'g'inda qo'shimchali so'zlarda interferensiya-yoki unli tovush uchun /o/, masalan, inglizcha so'zlarda doctor, actor va boshqalar.; xuddi shu turdagi nemis

tilidagi ingliz fonemasi, masalan, inglizcha alveolyar anterior-lingual sonant /r/ nemis tili /r/, shuningdek, soʻzni oxirida talaffuz qilish, yaʼni ingliz tilida talaffuz qilinmaydigan joyda, masalan: winter, sister, va boshqalar.

Fonemik interferensiyaning bir turini allofonik interferensiya deb hisoblash mumkin, bu maʼlum bir fonemaning bitta allofonini boshqasi bilan almashtirishda namoyon boʻladi. Shunday qilib, inglizcha /l/ fonemasining yumshoqroq versiyasi nemischa /l/ ga oʻxshaydi, natijada u koʻpincha soʻz oxiridagi qattiqroq /l/ versiyasi oʻrnida paydo boʻladi. Masalan, ingliz va nemis bell va hell.

Ingliz talaffuzini oʻzlashtirish bosqichida allaqachon nemis tilini oʻrganayotgan kursantlar uchun sezilarli qiyinchiliklar soʻzlarning boshida ingliz unlilarining talaffuzi, masalan, art, English, autumn, urgent va boshqalar. Bu erda nemis tilini oʻrganishda orttirilgan unlilarni qattiq hujum bilan talaffuz qilish mahorati ingliz tiliga koʻchiriladi, bu erda unlilar oldida qattiq hujum boʻlmaydi. Aksincha, ingliz tili tovushning erkin boshlanishi bilan ajralib turadi.

Prosodik interferensiyaning koʻrinishlari yana ham xilma-xil boʻlib, u nutq intonatsiyasida ingliz tili meʼyorlaridan chetga chiqishlarda ifodalanadi. Barcha turdagi jarangli prosodik interferensiya eng barqaror va keng tarqalgan hisoblanadi. Prosodik modellarni notoʻgʻri amalga oshirish nutqqa begona urgʻu beradi. Bundan tashqari, nutq vaziyatiga mos kelmaydigan prosodik modelni tanlash tinglovchi tomonidan tushunmovchilikka olib kelishi mumkin, ayniqsa u ona tilida soʻzlashuvchi boʻlsa. Nemis va ingliz nutqlarining prosodik dizaynini taqqoslab, nemis nutqining prosodik modellari rus tilining prosodik modellariga ingliz tiliga qaraganda ancha yaqin ekanligini payqash qiyin emas, shuning uchun nafaqat nemis, balki rus tilining taʼsiri ham prosodiya darajasiga taʼsir qiladi.

Umuman olganda, rus va nemis tillari ingliz tiliga qaraganda bir xilroq; birinchisi ham, ikkinchisi ham ingliz nutqida kuzatilishi mumkin boʻlgan asosiy ohang harakatining keskin oʻzgarishi bilan tavsiflanmaydi. Natijada, inglizcha nutq yanada hissiy boʻlib tuyuladi, u turli xil yadro ohanglari bilan ajralib turadi, maʼruzachining soʻzga va baʼzan suhbatdoshga boʻlgan munosabatining har xil soyalarini ifodalaydi. Shuning uchun ham soʻzning intonatsiyasining toʻgʻriligiga katta eʼtibor berish boshidanoq juda muhimdir. Amaliyot shuni koʻrsatadiki, ingliz yadro tonlarini oʻzlashtirishda eng katta qiyinchiliklar yuqori tushish (baland tushish), past koʻtarilish (past koʻtarilish), shuningdek murakkab tushish-koʻtarilish (pasayish-koʻtarilish) va koʻtarilish-tushish (koʻtarilish-tushish).

Natija. Demak, soʻzlarni baland tushirib talaffuz qilishda kursantlarning asosiy xatosi diapazonni kengaytirish oʻrniga hajmni oshirishdir. Yana bir keng tarqalgan xato-bu tushayotgan shkalaning birinchi taʼkidlangan

bo'g'ini talaffuz qilinadigan pastki balandlik, natijada butun so'z doirasi torayadi. «Tushish-ko'tarilish» yadro Toni ko'pincha «kamayuvchi shkala + past ko'tarilish» (yurish boshi + past ko'tarilish) prosodik tuzilishi bilan almashtiriladi [5].

Prosodik interferensiyaning yana bir ko'zga ko'ringan ko'rinishi- inglizcha iboradagi so'zlarni jerkib o'qish va talaffuz qilishdir. Inglizcha nutq silliqiligi bilan ajralib turadi.

Shundayqilib, interferensiya-butilbilanaloqaqilishpaytidabirtiltizimining elementlarining boshqasiga interferensiyasi va bu interferensiyaning natijasi yuqoridagi misollarda ko'rsatilgandek salbiy va ijobiy bo'lishi mumkin, bu yetarli tarjima va o'zaro tushunishga yordam beradi. Metodistlarning diqqati asosan salbiy interferensiya hodisasiga, uni bashorat qilish va oldini olishga qaratilgan. Ushbu hodisani yengish uchun tillararo taqqoslash, tillararo qarama-qarshi mashqlar, tarjima, qiyin vaziyatlarni tushuntirish uchun og'zaki qoidalar qo'llaniladi. Ingliz tilini o'rganishda interferensiya omilini hisobga olish xatolarning oldini olishga, ularning sonini kamaytirishga va shu bilan o'quv jarayonini intensivlashtirish maqsadlariga javob beradigan o'quv jarayonini osonlashtirishga imkon beradi [6].

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, ingliz va nemis tillari tizimlarining fonetik interferensiyaning yuqoridagi barcha holatlari, qoida tariqasida, ikkinchi chet tilini o'qitishning dastlabki bosqichi uchun xosdir va kursantlar barqaror to'g'ri talaffuz va nutq qurish qobiliyatlarini rivojlantirar ekan, interferensiyaning ushbu ko'rinishlari asta-sekin siljiydi o'quvchilarning rivojlangan bosqichdagi nutqidan. Bunda katta o'rin o'qituvchiga tegishli bo'lib, u o'z navbatida o'quv jarayonida haqiqiy o'quv audio va video materiallaridan foydalana olishi kerak. O'qituvchining ajralmas vazifasi kursantlarni nafaqat o'rganilayotgan tilning xususiyatlari, balki ona va o'rganilayotgan ikki til tizimlarining mos elementlari ustida ishlashga o'rgatishdir.

Foydalangan adabiyotlar ro'yhati:

1. Bayramova L. K. Kontrastiv tilshunoslikka kirish. Qozon: Qozon Nashriyoti. 2004. 116 b.

2. Barannikova L. I. Interferensiyaning mohiyati va uning paydo bo'lishining o'ziga xos xususiyatlari // ikki tillilik va ko'p tillilik muammolari: ilmiy uz to'plami. / ad. P. A. Azimov, Yu.D. Desheriev, F.P. Filin. M., 1972. 88-98 betlar.

3. Vaynreyx U. Monolingualizm va ko'p tillilik // tilshunoslikda yangi. Moskva: Taraqqiyot, 1972. 6 jild. Til aloqalar. 25-60 betlar.

4. Vinogradov V.A. Interferensiya // lingvistik ensiklopedik lug'at. M.: Sovet Ensiklopediyasi, 1990.

5. Moskaleva D.R. Iqtisodiy universitetda ingliz tilini o‘qitishda til interferensiyasi muammosi [elektron resurs] // ilmiy-o‘quv klasterini tashkil etish va faoliyatining nazariy, uslubiy va amaliy jihatlari: Butunrossiya ilmiy va amaliy materiallari. 27 mart, 2012, Qozon kuni Internet konferensiya. Rossiya iqtisodiyoti. G. V. Plexanov nomidagi universitet. Qozon, 2012.

6. Xaugen E. Til bilan aloqa // tilshunoslikda yangi. M.: Taraqqiy, 1972. Til aloqalar. 61-80 betlar.